

Het Sint-Niklaashuis als annex van het Sint-Janshospitaal.

M. DE DUYTSCHÉ

Op de hoek van de Oude Burg en het Mostaertstraatje, rond 1540 de Sint-Niklaasstraat genoemd, bevond zich het Sint-Niklaashuis. Het werd op 25 augustus 1388, bij akte verleden voor schepenen van Brugge, gesticht door het merseniërsechtpaar (1) Niklaas Pagant en Christina Willaerds. Het diende als gasthuis of passantenhuis voor vreemde kooplieden en als godshuis voor zes arme ouderlingen, mannen of vrouwen, van minstens 50 jaar oud (2). Gedurende de gehele 15de eeuw bestond deze laatste categorie uitsluitend uit vrouwen. Door een uitbreiding van de fundatie op het einde van de 16de eeuw door Pieter Pieters en zijn vrouw Gertrude Swinnens (3) kregen voortaan ook drie arme, oude mannen er een onderdak.

Met de Franse Omwenteling verloor dit godshuis zijn zelf-

---

(1) Merseniërs waren kooplieden die hun kramen hadden op de Markt, vóór de hallen.

(2) S.N., keure nr. 22 van 25 augustus 1388. Voor de gebruikte afkortingen: zie aflevering I van deze jaargang, blz. 19.

(3) S.N., reg. 109, f°20. De enige feitelijke informatie omtrent de begindatum van de stichting Pieter Pieters - Gertrude Swinnens, ligt vervat in de volgende zinsnede, daterend van 3 januari 1599 in het memorandum van het hospice: «*Pieter Pieters ende Gertrude Swinnens, zyn huusvrouw, fondateurs van de nieuwe fondatie van de drie mannekens...*». Voor het echtpaar Pieters betekende die stichting het begin van een stapsgewijze wegschenking van nagenoeg hun hele bezit, onder voorbehoud van vruchtgebruik. Tot viermaal toe werd tussen 1607 en 1615 hun stichting vermeerderd. Zie: O. DE SLOOVERE, 'Identificatie van portretten op een schilderij in de Potteriekerk te Brugge', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis «Société d'Emulation» te Brugge*. XCVI (1959), p. 125-132.

standigheid en kwam het onder het beheer van de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen. Het complex bestond uit een kapel, een conciërgerie en negen woonsten, en had in het totaal een oppervlakte van 1.060 m². In het begin van de 19de eeuw was het nog bewoond door zes vrouwen en drie mannen (4), maar in de loop van de maand maart van het jaar 1805 kreeg het een totaal andere bestemming. Op bevel van de prefect van het Leidedepartement (5) werd het *hospice Saint Nicolas* volledig ontruimd en ter beschikking gesteld van het Bureel van Weldadigheid voor het inrichten van een *atelier de charité* (6), bedoeld «*pour y préparer l'habitation des vagabonds ou mendiants qui devront y être réclus par mesure provisoire de police*». Het beheer van dit opvangcentrum werd tot 1816 waargenomen door het Bureel van Weldadigheid en later door het Bedelaarswerkhuis. Conciërge was Eugène Van Hollebeke (7). De kelders werden gehuurd door wijnhandelaar Boudewijn Roels voor 50 frank.

De Commissie van de Burgerlijke Godshuizen, die eigenaar van het gebouw was, gebruikte het vanaf januari 1845 tot aan zijn afschaffing in 1887, als annex van het Sint-Janshospitaal voor het onderzoek en de verpleging van huid- en geslachtsziekten. Brugge kreeg zo zijn *hôpital de vénériens* met Eugène Van Hollebeke als directeur, opgevolgd na zijn overlijden in 1858 door zijn zoon Edouard. In zijn opdracht werd hij bijgestaan door twee knechten, twee meiden en een verstelster. Tot zijn taak behoorde onder meer het zorgvuldige registreren van de in- en uitgaande zieken, waarvan hij elke avond een lijst diende te bezorgen in het Sint-Janshospitaal. Voeding, kleding, slaapgelegenheden, licht en vuur moest hij zelf bekostigen en verrekenen in de dagelijkse

---

(4) R.A.B.L., bundel nr. 4067 met de briefwisseling van en met de Burgerlijke Godshuizen, waarin verslag van inspecteur P. Van Lede dd. 17 Floréal An XII (7 mei 1804).

(5) B.G., brief van 19 Ventôse An XIII (10 maart 1805) onder nr. 4234, uitgaande van de Prefect van het Leidedepartement en gericht aan de Burgemeester van Brugge en brief van 22 Ventôse An XIII onder nr. 4145, van dezelfde persoon aan de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen.

(6) Een gedeelte van het Magdalenahospitaal moest ook ontruimd worden.

(7) Eugène Van Hollebeke, conciërge van het Sint-Niklaashospitaal en in 1833 benoemd door de directie van het Bedelaarswerkhuis. Hij stierf op 19 februari 1858. Zijn voorganger was Bernard Van Hecke.

onderhoudsprijs die schommelde tussen 0,65 en 0,90 frank. De overste van het Sint-Janshospitaal voorzag in de mondbehoefden die bestonden uit brood, boter, *café au lait*, een *ratatouille* van aardappelen en verse of droge groenten naargelang het seizoen. Vlees kwam er niet op tafel, hoewel het reglement een soep voorschreef, gemaakt van 3 kg vlees voor 30 porties. Gewoonlijk moest voor 25 tot 40 patiënten opgediend worden. Het dagelijkse menu voor volwassenen had een waarde van 0,73 frank. De basis van dit menu bestond uit 750 gram brood of 9 beboterde boterhammen. 's Morgens en 's avonds werden telkens 4 boterhammen verorberd met koffie en melk. De boterham van 's middags was vergezeld van een ketel stampot, goed voor 3 volle borden en werd zonder boter gegeten. Het dagelijkse menu voor kinderen beneden de 14 jaar had een waarde van 0,47 frank. De basis hier werd gevormd door 500 gram brood of 10 (kleinere) beboterde boterhammen. 's Morgens en 's avonds aten de kinderen eveneens telkens 4 boterhammen met koffie en melk. In de namiddag beperkte zich dat tot 2 boterhammen, na over de middag 2 volle borden *ratatouille* te hebben gekregen. Deze voeding was volgens de directeur goed en voldoende, maar «*pas forte à cause de l'absence de la viande*». ▀

De medische dienst werd waargenomen door dokter Frederic Claeysens (8) en na zijn overlijden in 1876 door zijn collega Felix Saeys (9). De uitgaven van deze dienst, de geneesmiddelen ingebrepen, waren ten laste van de Commissie.

In 1882 leden 990 zieken of 83 procent van de inkomende patiënten aan huidziekten (schurft, ook *hoofdzeer* genoemd, en *zilde*). Het volgende jaar was deze verhouding 68 procent en in 1884 38 procent. De rest van de patiënten leed aan

---

(8) Dr. Frederic Claeysens, chirurg in de mannenafdeling van het Sint-Janshospitaal, werd geboren in het jaar 1806 en behaalde zijn diploma van geneesheer op 21 april 1836. Hij stierf te Brugge op 3 juni 1876. Hij begon zijn carrière in 1837 als interimaris tijdens de ziekte van Dr. Desmet, onder de leiding van Dr. Isaac De Meyer. Hij werd benoemd op 3 januari 1842 als adjunct-chirurg voor het Sint-Janshospitaal, de Potterie en de beide stadsscholen.

(9) Dr. Felix Saeys, adjunct-geneesheer in het Sint-Janshospitaal en het Sint-Niklaashospitaal, werd benoemd op 24 augustus 1876 en werd dienstoverste «ten persoonlijken titel» op 20 april 1899.

geslachtsziekten: voor het jaar 1882 waren dit 122 mannen en 41 vrouwen, voor het jaar 1883 88 mannen en 96 vrouwen en voor het jaar 1884 104 mannen en 177 vrouwen. Onder deze laatst vermelde categorie zieken waren ook een aantal *filles de mauvaise vie* trouwe klanten van het *Klaaitje*. De meesten kwamen uit de vier tot zes toegelaten bordelen waar in totaal 21 vrouwen werkten, maar er waren ook klandestien werkende prostituées bij (10).

De priesters van de O.-L.-Vrouwparochie stonden in voor de geestelijke zorg die voornamelijk bestond uit de zondagspreek, de biecht en de paasviering; sterfgevallen en begrafenissen waren uiterst zeldzaam. Zij beschouwden het Sint-Niklaashospitaal als «*le plus triste et le plus abandonné*» van alle Brugse instellingen. Het kon ook niet anders in een inrichting waarvan de bevolking om de haverklap veranderde.

Sommige vrouwelijke patiënten hielden zich bezig met kantklossen, de meesten echter zaten of lagen er passief bij. Als therapie stelden de priesters van O.-L.-Vrouw voor de dames aan werk te helpen, want het kantklossen «*constitue-t-il un frein suffisant à leurs bouillantes passions?*», zo vroegen zij zich af.

Het verblijf van prostituées in een hospitaal waar ook heel wat kinderen verpleegd werden, was voor velen een doorn in het oog, en was de rechtstreekse aanleiding tot de sluiting en de afschaffing van het *Klaaitje*. We mogen inderdaad aannemen dat er vanaf de opening in 1845 ook kinderen werden opgenomen. Juiste cijfers hierover zijn ons nochtans maar vanaf 1849 bekend (11). In dat jaar waren 274 zieken of 47 procent van de 581 inkomende patiënten kinderen, als volgt in leeftijd onderverdeeld: 47 kinderen beneden de 5 jaar, 122 tussen 5 en 10 jaar en 105 tussen 11 en 15 jaar. Hun dagelijkse onderhoudsprijs bedroeg in 1849 0,65 frank.

---

(10) S.A.B.V. In het jaar 1862 waren er 90 arrestanten, waarvan er 30 naar het Sint-Niklaashospitaal werden gebracht. In het jaar 1865 waren er 49 klandestien werkende prostituées, waarvan er 14 naar het *Klaaitje* werden overgebracht.

(11) S.A., karton nr. 255.

Tussen 1865 en 1872 (12) schommelde het aantal kinderen tussen 25 en 39 procent. In de jaren 1882, 1883 en 1884 liep hun aantal respectievelijk terug tot 9, 10 en 4 procent van de ingekomen zieken. Het waren allen gevallen met huidziekten, vooral schurft. Baby's van 11 en 15 dagen, van 4, 5 of 7 maanden, kwamen ook onder de patiënten voor. Gewoonlijk vergezelden zij hun moeders die aan syfilis leden.

Het verblijf van jonge meisjes onder de vrouwen van lichte zeden, vonden velen ongepast. Zo rapporteerde ook de inspecteur bij het Ministerie van Justitie op 28 mei 1873: *«il est peu convenable de placer dans un même local des malades et des filles de mauvaise vie...»*. Het ziekenverblijf was bovendien voor een optimale verzorging niet geschikt. Het was er koud, vochtig en gewoonlijk zonder zon. De zieken waren moeilijk op te splitsen per ziektegroep. De meisjes van de vrouwen afzonderen kon ook al niet. Wat de opgenomen kinderen betreft, zo vervolgde de inspecteur in zijn verslag: *«des enfants chétifs comme ceux qui se trouvent à l'hospice St. Nicolas, ont besoin d'une nourriture fortement animalisée pour combattre la faiblesse de leur constitution et on les soumet au contraire à un régime débilisant qui ne peut en faire que des êtres sans vigueur physique et morale, condamnés à rester toute leur vie à la charge de la bienfaisance publique...»*. Dit had als gevolg dat aan de kinderen een rantsoen vlees van 1 kg per week en per hoofd werd toegekend (13).

Chronologisch ziet de lange, administratieve lijdensweg die leidde tot de afschaffing van het Sint-Niklaashospitaal, er als volgt uit.

Op 9 maart 1865 drong dokter Frans Van den Abeële er bij de Commissie op aan om zieken van het Sint-Niklaashuis naar het Sint-Janshospitaal over te brengen, niet zozeer om

---

(12) In 1865: 218 patiënten, waarvan 63 kinderen of 29%.

In 1866: 296 patiënten, waarvan 80 kinderen of 27%.

In 1867: 421 patiënten, waarvan 122 kinderen of 29%.

In 1868: 467 patiënten, waarvan 182 kinderen of 39%.

In 1869: 330 patiënten, waarvan 94 kinderen of 28% (1 kind overleden).

In 1870: 249 patiënten, waarvan 71 kinderen of 28% (2 kinderen overleden).

In 1871: 173 patiënten, waarvan 43 kinderen of 25%.

In 1872: 187 patiënten, waarvan 47 kinderen of 25%.

(13) B.G., proces-verbaal van 20 mei 1873.

hygiënische en medische redenen, maar om redenen «*d'ordre moral*».

Op 26 mei 1865 herinnerde het College van Burgemeester en Schepenen de Commissie aan hun brieven van 05.02.1849 en 24.12.1851 om een zaal in het Sint-Janshospitaal aan te passen «*pour les galleux et les syphilitiques*». Eenmaal de nieuwe zalen in gebruik, moest in het belang van de openbare gezondheid een einde komen aan de voorlopige oplossing die het Sint-Niklaashospice geboden had. Het antwoord van de Commissie luidde: «*bij de verhuizing voorzien wij zalen voor venuspatiënten met een speciale koer, zalen voor kinderen, aangedaan door hoofdzeer en zalen voor volwassenen met huidziekten*». Deze werken werden geraamd op 9.383,13 frank.

Op 23 juli 1868 werd na een bezoek ter plaatse voorgesteld de kinderen op te nemen in lokalen van het nieuwe ziekenhuis «*formant les locaux se trouvant au dessous des deux salles de malades ayant vue sur le jardin et le verger*».

Op 10 juni 1869 volgde het voorstel om de kinderen onder te brengen in het leegstaand gesticht voor blinden en doofstommen aan de Spiegelrei en op 10 maart 1870 werd het bouwen van een speciaal kindershospitaal als annex van de nieuw te bouwen instelling der Zusters van Liefde aan het Minnewater vooropgesteld.

Op 23 mei 1870 verklaarde dr. Van den Abeele dat de oude ziekenzalen gebruikt werden voor mazelen, roodvonk en andere besmettelijke ziekten. Hij stelde voor de kinderen met huidziekten voorlopig onder te brengen in de zaal onder de chirurgische dienst van de vrouwen.

Op 30 mei 1870 dienden de burens van Sint-Niklaas bij het Schepencollege een petitie in tot afschaffing van het hospitaal: «*la situation est presque intolérable, au beau centre de la ville...*».

Op 25 augustus 1870 werd na een nieuw bezoek aan het Sint-Niklaashospitaal met de dokters van het Sint-Janshospitaal het plan opgevat om in afwachting van een nieuwbouw, de kinderen voorlopig een lokaal te geven, d.i. de jongens bij de Broeders van Liefde, de meisjes bij de Zusters van Liefde.

Op 28 juli 1873 luidde het antwoord van de Commissie op het verslag van de Inspectie van het Ministerie van Justitie: «*Uw voorstel om de oude ziekenzalen ten dienste te stellen aan zieke kinderen kan niet doorgaan omdat die zalen door schutsels verdeeld werden in afzonderlijke lokalen, ter behandeling van besmettelijke ziekten*».

Op 12 september 1874 bespraken de dokters F. Van den Abeele, J. Verriest, A. Devaux, E. Van Dromme, A. Valcke en F. Claeysens met de voorzitter van de Commissie de plannen voor de bouw van een nieuw hospitaal voor huidziekten, en kwamen ze o.a. tot volgend besluit. De kinderen moesten afgezonderd worden van de volwassenen. Een speciaal kinderhospitaal moest gebouwd worden. «*Bruges est la seule ville de son importance qui ne possède pas d'hôpital spécial pour les enfants malades (...). Nous sommes convaincus qu'un grand nombre d'enfants, atteints d'affections graves et fatalement voués à la mort, faute de soins bien entendus, pourraient être sauvés s'ils étaient recueillis à temps dans un établissement hospitalier bien organisé...*».

Op 20 maart 1876 werd in afwachting van de nieuwbouw van het gesticht der Zusters van Liefde met als annex een kinderhospitaal de idee geopperd om de Zondagsschool te gebruiken langs de Potterierei, onder leiding van de Zusters van de Potterie.

Op 12 april 1877 werd het besluit door de Commissie getroffen om het Sint-Niklaashospitaal nog enkel te gebruiken voor de geslachtszieken en een speciaal kinderhospitaal te bouwen.

Op 26 juli 1877 werd besloten de kinderen niet naar de Potterie te sturen. Kinderen met huidziekten werden voorlopig ondergebracht in de twee «*salles basses du nouveau bâtiment*», één voor de jongens, de andere voor de meisjes. De zevenjarige Alfons De Roover was het eerste jongetje dat daar op 13 november 1877 opgenomen werd. Op dezelfde dag werd de negenjarige Blanche Père in de speciale zaal voor meisjes opgenomen.

Op 21 februari 1887 sloot het Sint-Niklaashospitaal definitief zijn deuren. Op dat ogenblik verbleven er nog 7 geslachtszieken (3 mannen en 4 vrouwen). Zij verhuisden nog

dezelfde dag naar het Sint-Janshospitaal. Van de inboedel (zie bijlage) met een totale waarde van 2.137,60 frank ging het volgende textiel naar de kinderafdeling in het Sint-Janshospitaal:

- 13 kinderzakdoeken aan 15 ct. of 1,95 fr.
- 15 kinderkleedjes aan 25 ct. of 3,75 fr.
- 13 kinderjakjes aan 15 ct. of 1,95 fr.
- 5 wiegeklereen aan 25 ct. of 1,25 fr.
- 44 kinderdoeken aan 40 ct. of 17,60 fr.
- 10 kinderlakens aan 15 ct. of 1,50 fr.
- 16 kinderfluwijnen (= kussenslopen) aan 15 ct. of 2,40 fr.
- 32 kinderhemdjes aan 25 ct. of 8,00 fr.

Voor de nieuwe dienst der huidziekten – ook dermatologie of afdeling Elisabeth genoemd – kocht de Commissie aan het Bureel van Weldadigheid het huis nr. 13 aan de Goezeputstraat (14). Tegelijk verkocht ze op 14 augustus 1889 het Sint-Niklaashospitaal aan het Gemeentebestuur van Brugge. De gebouwen werden gesloopt om de Sint-Niklaasstraat aan de kant van de Oude Burg te verbreden (15).

---

(14) B.G., aankopen, akte van 4 augustus 1887, dossier nr. 75. De aankoop prijs bedroeg 4500 fr.

(15) B.G., verkopen, akte van 17 augustus 1889, dossier nr. 139. De verkoopprijs bedroeg 23.320 fr. Kadastraal bekend in de sectie C nr. 37 voor een oppervlakte van 1145 m² en volgens meting 1060 m². De Commissie kwam in het bezit van het Sint-Niklaashospice ingevolge de wet van 16 Vedémiaire An V (7 oktober 1796). De laatste rekening werd opgemaakt door de heer Van Nieuwenhuysse, laatste ontvanger van het hospice. Bij besluit van 29 Ventôse An XIII (20 maart 1805) en d.m.v. de schikkingen van 1808, werden de vrouwen ten laste van de fundatie Sint-Niklaas in de Potterie geplaatst.

Bijlage

Naast het in de tekst aangehaalde kindergoed, bevatte de inventaris van het Sint-Niklaashuis uit 1887 nog volgende voorwerpen die mee verhuisden naar het Sint-Janshospitaal:

219 katoenen <i>sargien</i> (= dekens) aan 2 fr. =	436,00 fr.
30 ijzeren bedden aan 25 fr. =	750,00 fr.
108 paar lakens aan 1,25 fr. =	134,00 fr.
188 kussenslopen aan 50 ct.=	94,00 fr.
133 hemden aan 50 ct.=	66,50 fr.
87 jakken aan 50 ct.=	43,50 fr.
62 rokken aan 2 fr.=	124,00 Fr.
62 schorten aan 50 ct.=	31,00 fr.
37 vrouwenzakdoeken aan 75 ct.=	27,05 fr.
41 broeken aan 2 fr.=	82,00 fr.
48 vesten aan 2 fr.=	96,00 fr.
31 <i>couvre lits</i> aan 50 ct.=	15,50 fr.
51 vrouwendoeken aan 15 ct.=	7,65 fr.
92 hoofdkussens aan 50 ct.=	45,50 fr.
64 hooizakken aan 2 fr.=	128,00 fr.
6 mansmutsen aan 15 ct.=	0,90 fr.
het bovenstuk van het altaar=	15,00 fr.
2 bloemvazen met glas=	8,00 fr.
1 bel=	1,50 fr.
2 nieuwe biechtstoelen aan 7 fr.=	14,00 fr.
1 nieuwe grote wasmand=	7,00 fr.